

"דע מאין באַת". (אבות, א)

[פרשת תזריע, (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

מהדברים המועילים לאדם שלא ייכשל בחטא הוא שידע מה מקומו במערכת כל היקום.
"אין יצר הרע מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא (=אמצע השוק), ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו, הוא אומר 'הֲדִין דִּידִי'" (מדרש ב"ר כב). – כלומר, ההולכים ברחוב הראשי מחולקים לסוגים שונים. יש השפלים בעיני עצמם ונדחפים לצדדי הכביש. אבל המחזיקים את עצמם ל"חשובים" תופשים את אמצע הכביש וע"י זה דוחפים את שאר הבריות לצדדים. דוקא אצל המתיהרים מסתובב יצה"ר וכאשר רואה שהם מתייפים, להשחיר גבות עיניים ולעבות את הבלורית, מיד יצר הרע מכריז: "זהו מהגדוד שלי"! יצה"ר מתגרה במיוחד בבחורים המכירים ביופי-עלומים שלהם, או באלו שהם בעלי כשרונות ומודעים למעלותיהם בחברה. והם במצב מסוכן ומועדים לנפילה.

התרופה – ענווה.

אבל הקב"ה הכין תרופה לכל מכה. **מה היא העצה נגד פיתוי היצר?**
הנה בפרשתנו רש"י בשם מדרש ויקרא רבה מתחיל: "א"ר שמלאי, כשם שיצירתו של אדם (הראשון) אחרי כל בהמה חיה ועוף ומעשה בראשית, כך תורתו (=דיני טומאתו) נתפרשה (ביקרא פרק ג) אחר תורת בהמה חיה ועוף" (ביקרא יא). – כלומר, האדם כשלעצמו נמצא פחות חשוב מאשר הבהמות והחיות, אשר התורה מבארת דיני טומאתם מלפני שתתייחס לאדם.

וזה מה שגם כן אמרו "אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט, ה). וחז"ל הסבירו: "אם זכה אדם, אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית (במחשבה, שהכינו עמוזו את הכל, כמו שמכניס חופה לחתן ורק אח"כ הוא מגיע לשם, אבל הכינו לכבודו), ואם לאו, אומרים לו "יתוש קדמך, שלשול (=מין תולעת) קדמך" (ויק"ר יד, א).

גם "חובות הלבבות" (שער הכניעה, פרק חמישי) טרח להחדיר בנו מוסר זה –
"תמה אני על מי שמתגלגל בתעלות השתן פעמיים, היאך יתגאה ויתנשא ברוממותו. כי ההתבוננות בזה ובדומה לו ממצב האדם, תביאהו לידי כניעה". וכמובן, כוונתו למעבך התא-ההתחלתי של יצירת האדם בעת שאביו ואמו הזדווגו יחד.

וגם הגאון ר' עקיבא שלינגר העיר על כך ("יתורת יחיאל", תחילת פרשתנו) –
"ויש לומר דעל כן נקט "אשה כי תזריע וילדה זכר", שאם יגיס דעתו יאמרו לו 'מאין באת? מטיפה סרוחה!' (כמ"ש חז"ל בנדה דף לא. שהסיבה מה שהוולד יוצא זכר הוא בגלל קדימת אמו להזריע) כי יצירת האדם (בעת ינקותו עד יגדל ויהיה נער) הוא על דרך הפחות (=הגרוע) מכל הבריות, אשר כולם בצביונם נבראו, ולא חסרים (עצמאות), אבל תינוק אדם מלא גללים, אם לא מצואתו רוחץ, וחסר לחמו (=אם לא ירחמו עליו אחרים ויטפלו בו) ובעת לידתו הוא אחור, (ביחס) לכל חיה ועוף".

וכבר כתב "חובות הלבבות" (סוף הפתיחה לשער עבודת ה') איך האדם הוא החלוש ביותר מכל הבהמות והחיות.

- לכולן יש יכולת לתפקד זמן ממושך ללא שתיה ומזון, מה שאין כן האדם.
- לכולן יש כח ריצה ממושכת, או כח עפירה, או כח שחיה מושכת במים, לעומת האדם שחלש באלו.
- לכולן יש יכולת לתפקד גם בעת הפציעה או הכאב, מה שאין כן האדם.
- לכולן יש אינסטינקט להיזהר מכל מצב העלול להוות סכנה, מה שאין כן תינוק אנושי המתקרב אל הרע ונכשל בה, בלי שיש לו שכל לזהר.

- לכולן יש יכולת לטפל בצרכי עצמן תוך זמן קצר מהלידה, גם ללא סיוע הוריהם, מה שאין כן האדם שוכב כאבן בלי שום יכולת לעזור לעצמו.

הדבר היחיד שבו יש מעלה לאדם הוא אם ישתמש בשכלו. ולכן בפרשתנו ממשיך הפסוק "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" - כי על האדם להחליש את טבעו הבהמי ולעלות בסולם הרוחניות.

בספר "מגיד מישרים" של מהר"י קארו (פרשת בשלח, מהדורא קמא) ייעץ המלאך-המגיד לְחָשׁוּב המחשבות הנ"ל המביאות את האדם לידי ענוה גם במקומות שאסור להרהר בהם בדברי תורה.

כאשר האדם מתבונן בפחיתות גופו, אשר מְעִי מלאים חלקי מזון מעוכלים-למחצה ומבאישים (כמו שניכר בעת שהאדם מקיא מזונו מחמת חולי); כאשר האדם מתבונן שאם לא יתרחץ לעתים קרובות הרי זיעת גופו המצטברת מביאה סרחון מגועל וקשה לאחר לעמוד לידו; כאשר האדם מתבונן שאילולא עטיפת העור היפה והעדן, בו הקב"ה עטף באופן אסטטי ונעים את כל בשרו, גידו ועורקיו, דמיו וריריו, אילולא כך האדם היה קץ במראה עיניו.

כמו שחז"ל עצמם התפלאו "חִמָּת מְלֵא צואה ופיה מלא דם, והכל רצין אחריה" (שבת קנב.). וכן כאשר ה' יצר את האשה – "לָמָּה בְּמַטְמוֹנוֹת (מה שה' הפיל על האדם תרדמה)? אלא בתחלה בראה לו וראה אותה מלאה רירין ודם. הפליגה ממנו. חזר ובראה לו פעם שניה" (מדרש ב"ר יז, ז).

וכן מעיר "חובות הלבבות" (שער הכניעה, פרק חמישי) שעל האדם להתבונן תמיד איך יִירָא כְּלוֹת-ימי-חייו עלי אדמות, כאשר יהיה למאכל התולעת מתחת לאדמה (וכמו שהזהירו אותנו גם כן במשנה הנ"ל להיזכר: "דע לאן אתה הולך") ושאין לאף אחד מנוס מהמצב הזה. שוב ידע האדם בבהירות שחייו הפעילים בעולם הזה הם לתקופה קצרה ביותר, ולמען מטרה המוגדרת ומצומצמת ביותר.

הילד המחוסר חכמה חי מאד את ההווה ואין העבר או העתיד תפושים אצלו כ"מציאות". אם יזכירו לו מה שעבר עליו, או יבטיחו לו דבר-מה למחרת, הרי זה בעיניו כאילו לא קיים כלל. כי שכלו קולט רק מה שמוחשי לאצבעותיו בהווה. אבל האמת היא דוקא זו של המציאות האיכותית הכוללת, ולא זו של הרגע החולף ומשתנה כל הזמן.

הערה. כאשר יוסף הצדיק יעץ לפרעה "ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות... ולא תקַרְת הארץ ברעב" (בראשית מא' לה-לו) התפלא פרעה, "הנמצא כזה...!! אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי!". ויש לתמוה, אם אמנם יש ליוסף כח-על לפתור חלום, אבל מניין לפרעה למנות דוקא אותו על כל ביתו ועל כל ארץ מצרים? מה ראה בו למנות אותו שני למלוכה?

אלא שהעצה היקרה שנתן יוסף, להתכונן במשך שנות השובע לקראת שנות הרעב, היא עצה יהודית טיפוסית ולא ניִקְרָת אצל האומות. דרכם של הרשעים לחוש רק את היעכשיו". אין העתיד תופש אצלם מציאות ממשית. כגון הללו הדובבים "שלום עכשיו", בלי לקחת ברצינות את סיכוני העתיד. אפילו פרעה עצמו לא העלה בדעתו פתרון כה מעשיי. מיד אחרי ששמע העצה מיוסף הכיר שבכל ארצו, לא נמצא כזה (כלשון פרעה). ואפילו ימנה פקיד אחר, אותו פקיד לא יזדרז כל הצורך ולא ייזהר כל הצורך לשמור על היבול, בגלל סכנת הרעב הממשמשת ובאה. כי דרך הטיפשים לזלזל בעתיד. וכמו שכל רשע מזלזל ביום הדין העתידי ("לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון" - אבות פ"ג) ואין זה נחשב אצלו מאיים, כי זה לא בהווה. ועל העתיד אין הוא מתבונן כלום. עד כאן.

נסיים בדברי "חובות הלבבות": "לפיכך הכרחי (הוא) שלא תיתכן מדה נעלה למי שרוקן את לבו מן הענוה לפני ה', והיה בליבו משהו מזחיחות הדעת והגאווה" (שער הכניעה, סוף פ"ח).